

УДК 94(Україна)/37.01

Лаврут О. О.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
суспільно-гуманітарних дисциплін
та методики їх викладання, Донецький обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна, Слов'янськ), lavrut.olga@gmail.com

Відлуння Закону «Про зміцнення зв'язку школи із життям і подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» в Українській РСР: досвід перших років

Протягом 1950–60-х років радянський уряд здійснював пошук моделей розвитку освіти. Починаючи з 1954 р., знання української мови, на противагу російській, як зазначають дослідники, було зовсім не обов'язковим. У освітній галузі це виявилось, насамперед, у сумнозвісному праві добровільності вибору мов, що закріплювалося в законодавчих актах СРСР від 24 грудня 1958 р. та УРСР від 17 квітня 1959 р. У одній зі статей Закону «Про зміцнення зв'язку школи із життям і подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» зазначалось, що навчання в школах України здійснюється рідною мовою учнів. Але не всі діти були охоплені навчанням. Серед причин, котрі перешкоджали цьому був низький рівень навчально-виховної роботи в закладах освіти, що спричиняло дурочірництво, відмову від отримання освіти взагалі; відсутність приміщень і належних умов, стан здоров'я тощо.

Для проведення навчально-дослідної роботи освітніх закладів виділялися земельні ділянки, де учням прищеплювались практичні навички вирощування сільськогосподарських культур. Відсутність належних умов навчання призводило до навчання у декілька змін. Причинами цього стали відсутність приміщень, потреба у відповідних фахівцях, густина населення.

Ліпша успішність була в учнів початкової ланки школи, в порівнянні із іншими ланками. Причинами невисокої якості знань учнів стали такі: формальний характер контрольної-оцінювальної діяльності педагогів; невідповідність засвоєних теоретичних знань на практиці; низький рівень розвитку мислення учнів, невідповідність твердженням та власній думці; плутанина у поняттях; використання учнівством нерациональних способів обчислення тощо. У кінці 50-х – початку 60-х рр. законодавчі акти у загальних рисах декларували вивчення рідної мови та російської мови.

Ключові слова: школа, заклад, освіта, учні, діти, успішність, кількість, навчання, процес, формалізм.

Освіта виконує певні функції, однією із яких є соціальна мобільність. Вона покликана «йти в ногу» із суспільними викликами, з одного боку, з іншого – засвоювати і надавати необхідні знання учасникам освітнього процесу. Протягом 1950–60-х років радянський уряд здійснював пошук моделей розвитку освіти. У 1958/59 навчальному році у колишньому СРСР були прийняті відповідні законодавчі акти, які мали змінити особливості навчально-виховного процесу. Ці питання розглядали різні фахівці. Умовно роботи можемо поділити на ті, котрі висвітлювали загальні тенденції розвитку суспільства УРСР та його культуру [1]. Вплив законодавства та ідеології на становище освіти і їх русифікаторського впливу спричинили інакомислення у республіці [2]. Особливості навчально-виховного процесу теж знайшли відображення у працях дослідників [3, с. 79–86; 4, с. 54–57]. Краєзнавчі аспекти залишаються актуальними [5; 6], проте фахівці не досить глибоко розглянули нашу проблему [7]. Тому, метою дослідження є вивчення особливостей функціонування шкіл Української РСР протягом 1958–1960 рр. на прикладі Донецької області. Реалізувати її допоможуть виконання таких завдань:

- вивчення історіографічної та джерелознавчої спадщини;
- характеристика змін в освітньому процесі;
- окреслення перспектив дослідження.

Джерелами до вивчення нашого дослідження стали матеріали Державного архіву Донецької області, які дозволили вивчити мережу освітніх закладів, кількісний склад учнівства у них, особливості навчального процесу та якості знань [10; 11].

Починаючи з 1954 р., знання української мови, на противагу російській, як зазначають дослідники, було зовсім не обов'язковим. У освітній галузі це виявилось, насамперед, у сумнозвісному праві добровільності вибору мов, що закріплювалося в законодавчих актах СРСР від 24 грудня 1958 р. та УРСР від 17 квітня 1959 р. У одній зі статей Закону «Про зміцнення зв'язку школи із життям і подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» зазначалось, що навчання в школах України здійснюється рідною мовою учнів. Батьки самостійно мали вирішувати у школу з якою мовою навчання віддавати своїх дітей. Продовженням цього стала й доповідна записка Міністерства освіти республіки до ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 23 січня 1960 р. «Про заходи по поліпшенню викладання російської мови у школах Української РСР». Недивно, що українська мова, як мова навчання, уже на рубежі 50–60-х рр. ставала прерогативою сільських шкіл, і відсоток учнів, які навчалися нею у містах, знизився. Зокрема, у м. Вінниці їх відсоток складав 49, Хмельницькому – 42,2, Житомирі – 36,5, Запоріжжі – 23,8, Луганську – 5,2, Кадіївці – 3,8 відповідно [8].

У першому документі зазначалось, що навчально-виховна робота у восьмирічній школі повинна бути побудована на поєднанні вивчення основ наук, політехнічного навчання і трудового виховання, широкого залучення школярів до доступних у їх віці форм суспільно корисної праці. Тому, Рада Міністрів СРСР мала здійснити заходи зі зміцнення матеріальної бази шкіл, ліквідації багатозмінності занять, організації виробничого навчання, надання старшокласникам навчальних місць для проходження професійного навчання та виробничої практики [9].

У Донецькій області протягом 1959/60 навчального року діяльність відділів освіти, згідно річного звіту про роботу шкіл і відділів народної освіти, була спрямована на виконання рішень XXI з'їзду КПРС та XXI з'їзду КПУ, прийнятих Верховною Радою СРСР, Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти», рішень грудневого пленуму ЦК КПРС і січневого пленуму ЦК КПУ, постанови ЦК КПРС «Про завдання партійної пропаганди в сучасних умовах». Вище зазначене дало можливість продемонструвати мережу закладів, діяльність восьмирічних, середніх шкіл з виробничим навчанням, шкіл-інтернатів, шкіл робітничої та селянської молоді, заочних та спеціальних шкіл, відповідно до народногосподарського плану, створення навчально-виробничої бази для трудового виховання, виробничого навчання. Документ наголошував про перехід до нових навчальних планів та програм. У звіті зазначалось про «подолання відриву навчання від життя, поліпшенні якості знань, практичних вмій та навичок, поліпшення ідейного та наукового рівня навчання у школах всіх типів, перебудові методичної роботи відповідно до марксистсько-ленінських вимог, поліпшення політехнічного рівня кадрів». Документ наголошував на вивченні та впровадженні передового педагогічного досвіду у практику освіти, підготовку педагогічних та керівних кадрів, поліпшенні стану внутрішньошкільного контролю [10, арк. 1–3зв].

Мережа навчальних закладів, в основному, забезпечувала навчанням дітей віком від 7 до 15 років, що демонструє таблиця 1.1.

Мережа навчальних закладів у 1959/60 навчальному році [10, арк. 4–9зв]

Школи	У містах		У селах		Разом	
	Кількість шкіл	Кількість учнів	Кількість шкіл	Кількість учнів	Кількість шкіл	Кількість учнів
Початкових	202	21.100	424	14.800	626	35.900
Восьмирічних	226	91.600	245	32.500	471	124.100
Середніх шкіл	249	196.800	54	17.400	303	214.200
Десятирічних	177	111.800	54	13.400	231	125.200
Шкіл–інтернатів	55	18.100	–	–	55	18.100
Шкіл для переростків	–	–	–	–	–	–
Окремих класів для переростків	–	–	немає відомостей	немає відомостей	–	–
Лісних шкіл	1	100	–	–	1	100
Шкіл для сільських дітей	2	168	–	–	2	168
Шкіл для глухонімих дітей	3	313	1	157	4	470
Шкіл для розумово відсталих дітей	7	795	4	395	11	1190
Всього	9.022	440.776	782	78.652	1.704	519.428

Як показує таблиця, кількість шкіл у 1959/60 навчальному році склала 1.704, де отримували освіту 519.428 дітей. Більшість закладів знаходилась у містах (922 проти 782). у селах переважали початкові (424 із кількістю 14.800 осіб проти 202 із 21.100 відповідно) та восьмирічні (245, де навчались 32.500 осіб, у містах – 226 і 91.600 осіб відповідно). У містах переважали середні школи (249 із 196.800 учнями проти сільської місцевості – 54 із 17.400 дітьми), десятирічні (177 із 111.800 проти 54 та 13.400 учнями відповідно). Тут же функціонували і 55 інтернатів із 1.800 дітьми, 1 лісна школа із 100 особами, 2 школи для сільських дітей із контингентом 313 осіб – у містах, і 1 – із 157 дітьми у селі. Працювали й 11 шкіл для розумово відсталих дітей, із них – 7 у містах (із 795 дітьми) та 4 (395 відповідно) у селах. Тобто, місто продовжувало відігравати роль освітнього центру. Тут переважали середні та десятирічні школи із відповідним контингентом дітей.

У порівнянні з попереднім – 1958/59 навчальним роком збільшилась кількість шкіл–інтернатів (див. табл. 1.2.).

Прослідковуючи динаміку протягом двох навчальних років, можна зазначити в цілому про збільшення цих типів навчальних закладів із 3.332 до 3.372 відповідно. Але кількість восьмирічних, середніх та середніх десятирічних зменшилась з 630 до 626, із 472 до 471 та з 345 до 303 відповідно.

Все ж, 412 шкіл області не виконали Закону «Про загальне обов'язкове навчання»: не були охоплені навчанням 5.480 дітей (що складало 1,05% від загальної кількості учнів). У тому числі серед учнів 1 – 4 класів – 509 дітей, 5 – 7 – 1.430 і 1.074 відповідно, котрі ніколи не навчались у школі. Із цієї загальної кількості не були охоплені навчанням 376 розумово відсталих дітей, 81 глухонімих, 33 сліпих і 601 хворих відповідно; 2.467 – які закінчили 7 класів, але не мали повних 15 років і не навчались у 8–10 класах. В цілому 1.924 особи не відвідували школу без поважних на те причин. План прийому до 8 класів області був виконаний лише на 22% (проти майже 25%, що регламентував народногосподарський план розвитку освітньої сфери). У тому числі у містах – 19,7% та селах – 2%.

Таблиця 1.2.

Кількість шкіл в Донецькій області у 1958/59 та 1959/60 навчальному році [10, арк. 10–13зв]

Школи	У 1958/59 навчальному році	У 1959/60 навчальному році
Початкові	1.666	1.686
Восьмирічні	630	626
Середні	472	471
Середні десятирічні	345	303
Школи–інтернати	206	231
Інші	13	55
Усього	3332	3372

Протягом 1959/60 навчального року у 22 районах ці питання обговорювались на обласних нарадах завідуючих міських та районних відділах народної освіти, нараді при завідуючому обласного відділу народної освіти, виконавчому комітеті обласної Ради депутатів трудящих. В області працював 101 інтернат при школах на 2.600 учнівських місць. Кількість дітей, котрі не відвідували школи без поважних причин складала 436 осіб. Деякі виконкоми місцевих Рад депутатів трудящих, серед них зазначали Мар'їнський, Авдіївський, Костянтинівський райони, Макіївку, – не організували належний облік дітей шкільного віку і, таким чином не виконали постанову Ради Міністрів УРСР від 26 серпня 1959 р. за №1314 «Про затвердження інструкції з обліку дітей і підлітків шкільного віку». Для дітей, які жили більше, ніж за 3 кілометри організовували підвіз. Таких осіб нараховувалось 2.276. Незадовільно ця справа була у Тельманівському, Старо-Бешівському, Авдіївському районах.

Причинами невиконання закону про всеобуч називали наступні:

– низький рівень навчально-виховної роботи в закладах освіти, що спричиняло другорічництво, відмову від отримання освіти взагалі,

– відсутність приміщень і належних умов (наприклад у Авдіївському, Слов'янському, Олександрівському і Старо-Бешівському районах не були відкриті інтернати для учнівства) тощо.

На майбутній навчальний рік планувалось збільшити кількість місць в інтернатах на 935, відкрити 10 шкіл, 609 груп продовженого дня з охопленням 16,4 тисячі учнів 1–8 класів [10, арк. 14–23зв].

Щодо навчально-матеріальної бази шкіл у 1959/60 навчальному році вона була такою. Почали діяти 24 масові школи на 11.200 учнівських місць. Для шкіл-інтернатів побудували 21 навчальний корпус на 9.660 місць і 46 гуртожитків на 15.310 учнівських місць. При цьому й колгоспи надавали допомогу. Так, вони побудували

1.561 школа (у минулому році – 1.365 відповідно). Проте 119 міських шкіл не мали навчально-дослідних ділянок, тому користувались базами інших шкіл або обласної станції юних натуралістів, інституту вдосконалення вчителів.

Відсутність належних умов навчання призводило до навчання у декілька змін: так у 1958/59 навчальному році у першу зміну навчались 67% всіх учнів, наступного року – майже 66% відповідно. Проте школи працювали і в три зміни, особливо у великих містах та промислових центрах Донецької області: у Макіївці, Сталіно, Чистяковому. Причинами цього стали відсутність приміщень, потреба у відповідних фахівцях, густота населення. Педагогічний склад включав в себе 28.016 вчителів, із них 21.897 – жінки. За освітньою підготовкою 9.914 осіб мали вищу освіту, незакінчену вищу – 5.884, середню – 805, незакінчену середню – 248 осіб відповідно, заочно отримували освіту 36.170 педагогів. Крім них у школах працювали і інші фахівці – за сумісництвом: інженери, техніки, агрономи, кваліфіковані робітники. Стаж педагогічної роботи вчителів був різним: 4.626 осіб мали до 50 років стажу, майже 2 тисячі осіб – від 25–50 років, інші – від – 5 до 25 відповідно. Педагоги підвищували власний освітній рівень: вони були охоплені курсами, семінарами тощо.

Згідно зі згаданим звітом успішність учнів шкіл Донецької області в зазначений період наведена в табл. 1.3:

Отже, у документі зазначено про загальне поліпшення успішності учнів області – на 1%. Краща успішність була в учнів початкової ланки школи, в порівнянні із іншими ланками. Це можна пояснити більшою авторитетністю дорослих (учителів та батьків) щодо молодших школярів, меншою навантаженістю тощо. У середній ланці успішність спадала у порівнянні із попередньою, і у старшій – дещо піднялась. Якщо взяти окремі предмети, то природничо-математичні мали вищі показники за соціально-гуманітарні. Це пояснювалось загальними тенденціями розвитку освітньої галузі цього періоду, коли віддавали більше перевагу саме цим дисциплінам.

Таблиця 1.3.

Успішність учнів протягом 1958/59 та 1959/1960 навчальних років [10, арк. 24–31зв]

Успішність	У 1958/59 навчальному році, %	У 1959/60 навчальному році, %
Загальна успішність учнів	92,1	93,1
1 – 4 класів	95,7	96,2
5 – 8 класів	85,2	87,7
9 – 10 класів	90,3	90,9
Учнів, які навчаються на «5»	43.241 (кількість)	42.408 (кількість)
Класів з повною успішністю	5.049 (кількість)	6.271 (кількість)

23 школи на 2.564 учнівські місця. Були звільнені і пристосовані до навчально-виховного процесу 49 шкільні приміщення на 11.150 учнівських місць, добудовані 472 класні кімнати на 14 тисяч місць. Тобто, в цілому відбулось збільшення кількості місць на 53.100.

Теж саме можна відмітити і щодо навчальних кабінетів, майстерень, робочих кімнат, але 76 школи їх зовсім не мали. Для проведення навчально-дослідної роботи освітніх закладів виділялися земельні ділянки, де учням прищеплювались практичні навички вирощування сільськогосподарських культур. Протягом 1959/60 навчального року земельними ділянками була забезпечена

Окрім цього, варто враховувати і соціально-економічний потенціал області, потребу у відповідних фахівцях [10, арк. 31–33зв].

Згідно із матеріалами «Про недоліки в знаннях випускників шкіл, виявлені на вступних екзаменах до в.н.з.» Міністерство освіти УРСР видало відповідний Наказ від 22 жовтня 1962 р. за №153. У документі йшлося про об'єднання зусиль педагогів загальноосвітніх та викладачів вищих навчальних закладів шляхом організації та проведення семінарів, олімпіад з різних предметів, обміну передового педагогічного досвіду. Особливий акцент здійснювався на боротьбі із окозамилюванням

та лібералізмом в процесі оцінювання знань учнів та студентів. Так, наприклад, рівень знань з математики був нижче середнього і у 55% учнів – незадовільний. Проте згідно із тією картинкою, яку відділи освіти надавали на розгляд громадськості, ці відсотки були набагато вищими. Власне самі чиновники породжували процеси дезінформації та брехні.

Причинами невисокої якості знань учнів стали такі: формальний характер контрольно-оцінювальної діяльності педагогів; невміння застосовувати набуті теоретичні знання на практиці (наприклад, формулу в процесі розв'язування вправи чи задачі); низький рівень розвитку логіко-математичного мислення учнів, невміння довести твердження та власну думку; плутанина у поняттях «означення», «ознака», «теорема», «аксіома»; використання учнівством нерациональних способів обчислення; слабкість знань властивостей функцій та їх графіків.

Результати іспитів з української мови показали позитивні оцінки у 92–98% абітурієнтів. Усні іспити презентували кращі оцінки за письмові. Абітурієнти чітко і послідовно викладали думки, правильно будували речення. Проте серед недоліків виділяти наступні: невміння розкрити тему твору, скласти до нього план, висловити послідовно власну думку; незадовільне засвоєння лексичних норм літературної мови; низьку стилістичну грамотність, культуру та чистоту мовлення (писали так: «січас» замість «тепер», «лучче» замість «краще», «лапата» замість «лопата», «мішає» замість «заважає»); неохайність в оформленні робіт тощо, що призводило до викривлення змісту. Абітурієнти неправильно використовували розділові знаки, не виділяли вставні слова, не вміли використовувати розділові знаки при прямій мові, спостерігалась відсутність сталих знань про будову слова, правопис префіксів (наприклад, «зпитав», «прекращали»), правопис відмінкових закінчень іменників, займенників та прикметників, складених кількісних числівників, ненаголошених особових закінчень дієслів (зокрема, «бачемо», «ростимо», «знаймо»); не з дієсловами і написання слів разом та через дефіс. Будуючи речення, використовували два підмети (наприклад, «Чапаєв і Пархоменко – вони...»). Серед фонетичних помилок частими залишались позначення на письмі м'якості приголосних і правопис слів іншомовного походження. У мовленні випускників шкіл і відповідно – абітурієнтів в.н.з., використовувались прості висловлювання (як їх називали «просторіччя»), змішування різномовних елементів, відсутність чіткої дикції. Враховуючи вище зазначене, Наказ Міністерства освіти наголошував на усуненні цих недоліків [11, арк. 27–29зв].

Протягом декількох навчальних років після прийняття Закону «Про зміцнення зв'язку школи із життям і подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» відбулись деякі зміни в освітньому процесі шкіл Української РСР. Збільшилась мережа навчальних закладів та кількість учнів у них. У сільській місцевості переважали початкові та восьмирічні школи, а у містах – десятирічні та середні. Тому, очевидним став його русифікаторський вплив на освіту, у чому й полягала політика радянського уряду. Поряд із цим закладами існували й інші – інтернати різних типів. Проте, не дивлячись на мирний час, не всі діти відвідували заклади. Існували як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Навчально-матеріальна база шкіл поступово поліпшувалась, що виявилось у будівництві

закладів, кімнат, майстерень, виділенням земельних ділянок тощо. Успішність учнів залишалась на середньому рівні. Кращою вона була в учнів початкової ланки школи. У навчально-виховній роботі залишався формальний підхід, успішність була невисокою. У кінці 50-х – початку 60-х рр. законодавчі акти у загальних рисах декларували рівноправність у вивченні рідної та російської мов.

Перспективою нашого дослідження є вивчення обраного питання в пізніші періоди історії УРСР.

Список використаних джерел

1. Бажан О. Протестні акції населення Української РСР у другій половині 1950 – на початку 1960-х рр.: причини, інструментарій, діапазон // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – Х.: Видавництво «Права людини», 2013. – №1.
2. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. XX ст.) / НАН України. Інститут історії України. – К.: «Рідний край», 2000. – 616 с.
3. Лаврут О. О. Реалізація освітньої політики в УРСР у II половині 1940-х – I половині 1980-х років: історіографія питання // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип.106 (3). – С.79–86.
4. Лаврут О. О. Виробниче навчання учнів шкіл Української РСР у 1950–1960-х роках: деякі аспекти проблеми // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип.103 (12). – С.54–57.
5. Саржан Анатолій Опанасович. Зміни в соціально-економічній сфері Донбасу. Друга половина 40-х – кінець 80-х рр. XX ст.: автореф. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2004. – 40 с.
6. Саржан А. О. Новітня історія Донбасу: Навчальний посібник. – Донецьк: Сталкер, 1999. – 463 с.
7. Стяжкіна О. В. Культурні процеси в Донбасі в 1960-ті – на початку 90-х років: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Донецький держ. ун-т. – Донецьк, 1996. – 18 с.
8. Савойська С. В. Впровадження української мови як державної у сферу освіти України в 90-ті роки XX – поч. XXI ст.: історичний аспект (на матеріалах вищих навчальних закладів): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2007. – 20 с.
9. Лаврут О. О. Мовний аспект функціонування закладів освіти в УРСР у 1960-х – першій половині 1980-х років // Гуржівські історичні читання: Збірник наукових праць / Ред. кол.: В. А. Смолій, О. І. Гуржій, А. Г. Морозов та ін. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А., 2015. – Вип.10. – С.87–90.
10. Державний архів Донецької області. – Ф.Р.2852. – Оп.1. – Спр.237.
11. Там само. – Оп.2. – Спр.1.

References

1. Bazhan O. Protestni akcii' naseleennja Ukrai'ns'koi' PCP u drugij polovyni 1950 – na pochatku 1960-h pp.: prychny, instrumentarij, diapazon // Z arhiviv VUCHK-GPU-NKVD-KGB. – H.: Vydavnyctvo «Prava ljudyny», 2013. – №1.
2. Bazhan O. G., Danyljuk Ju. Z. Opozycija v Ukrai'ni (druga polovyna 50-h – 80-ti rr. XX st.) / NAN Ukrai'ny. Instytut istorii' Ukrai'ny. – K.: «Ridnyj kraj», 2000. – 616 s.
3. Lavrut O. O. Realizacija osvith'oi' polityky v URSR u II polovyni 1940-h – I polovyni 1980-h rokiv: istoriografija pytannja // Gileja: naukovyj visnyk. Zbirnyk naukovykh prac' / Gol. red. V. M. Vashkevych. – K.: «Vydavnyctvo «Gileja», 2016. – Vyp.106 (3). – S.79–86.
4. Lavrut O. O. Vyrobyneche navchannja uchniv shkil Ukrai'ns'koi' RSR u 1950–1960-h rokah: dejaki aspekty problemy // Gileja: naukovyj visnyk. Zbirnyk naukovykh prac' / Gol. red. V. M. Vashkevych. – K.: «Vydavnyctvo «Gileja», 2015. – Vyp.103 (12). – S.54–57.
5. Sarzhan Anatolij Opanasovyeh. Zminy v social'no-ekonomichnij sferi Donbasu. Druga polovyna 40-h – kinec' 80-h rr. XX st.: avtoref. ... d-ra ist. nauk: 07.00.01 / Donec'kyj nacional'nyj un-t. – Donec'k, 2004. – 40 s.
6. Sarzhan A. O. Novitnja istorija Donbasu: Navchal'nyj posibnyk. – Donec'k: Stalker, 1999. – 463 s.
7. Stjazhkina O. V. Kul'turni procesy v Donbasi v 1960-ti – na pochatku 90-h rokiv: Avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Donec'kyj derzh. un-t. – Donec'k, 1996. – 18 s.

8. Savojs'ka S. V. Vprovadzhennja ukrai'ns'koi' movy jak derzhavnoi' u sferu osvity Ukraïny v 90-ti roky XX – poch. XXI st.: istorychnyi aspekt (na materialah vyshhyh navchal'nyh zakladiv): avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Nacional'nyj pedagogichnyj un-t im. M. P. Dragomanova. – K., 2007. – 20 s.

9. Lavrut O. O. Movnyj aspekt funkcionuvannja zakladiv osvity v URSR u 1960-h – pershij polovyni 1980-h rokiv // Gurzhii'vs'ki istorychni chytannja: Zbirnyk naukovykh prac' / Red. kol.: V. A. Smolij, O. I. Gurzhij, A. G. Morozov ta in. – Cherkasy: Vyd. Chabanenko Ju. A., 2015. – Vyp.10. – S.87–90.

10. Derzhavnyj arhiv Donec'koi' oblasti. – F.R.2852. – Op.1. – Spr.237.

11. Tam samo. – Op.2. – Spr.1.

Lavrut O. A., Ph.D., assistant professor of social and humanitarian disciplines and teaching methods of the Donetsk Regional Institute of Postgraduate Education, Assoc. (Ukraine, Slavyansk), lavrut.olga@gmail.com

Echo law «On strengthening the link with school life and further development of the education system in the Ukrainian SSR»: First Experience years

During the 1950–60s Soviet government were searching models of education. Since 1954, knowledge of the Ukrainian language, in contrast to Russian, as the researchers were not mandatory. In the educational field it turned out, especially in the infamous law voluntary choice of languages that are anchored in the laws of the USSR of December 24, 1958 and the USSR on April 17, 1959 In one of the articles of the Law «On strengthening the link with school life and further development of public education in the Ukrainian SSR» stated that teaching in schools of Ukraine in the mother tongue of students. But not all children were covered by the study. Among the reasons that prevented it was the low level of educational work in educational institutions that caused the second year, the rejection of education in general; lack of premises and appropriate conditions, health and so on.

For the teaching and research of educational institutions allocated land, where students practical skills instilled growing crops. Lack of proper training conditions led to several changes in education. The reasons were the lack of space, the need for appropriate specialists population density.

Better performance was in elementary school level, in comparison with other parts. The reasons for poor quality of students' knowledge are the following: formal control and assessment of teachers; inability to apply the acquired theoretical knowledge in practice; low level of students' thinking, inability to prove the allegations and his own opinion; confusion in concepts; apprenticeship irrational use of calculation methods and more. In the late 50's – early 60's Legislation in general declared equality in the study of naive and Russian languages.

Keywords: school, institution, education, students, children, success, number, learning process, formalism.

Лаврут О. А., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин и методики их преподавания, Донецкий областной институт последипломного педагогического образования (Украина, Славянск), lavrut.olga@gmail.com

Эхо Закона «Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в Украинской ССР» в Украинской ССР: опыт первых лет

В течение 1950–60-х годов советское правительство осуществляло поиск моделей развития образования. Начиная с 1954 г., знание украинского языка, в противовес русскому, как отмечают исследователи, было совсем необязательным. В сфере образования это проявилось печально, прежде всего, в праве добровольности выбора языков, что закреплялось в законодательных актах СССР от 24 декабря 1958 и УССР от 17 апреля 1959 г. В одной из статей Закона «Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в Украинской ССР» отмечалось, что обучение в школах Украины осуществляется на родном языке учащихся. Но не все дети были охвачены обучением. Причиной этого был низкий уровень учебно-воспитательной работы в учреждениях образования, второгодичество, отказ от получения образования вообще; отсутствие помещений и надлежащих условий, состояние здоровья и т.д.

Для проведения учебно-исследовательской работы образовательных учреждений выделялись земельные участки, где ученикам прививались практические навыки выращивания сельскохозяйственных культур. Отсутствие надлежащих условий обучения обуславливало обучение в несколько смеен. Причиной этого стали отсутствие помещений, потребность в соответствующих специалистах, плотность населения.

Лучшая успеваемость была в учащихся начального звена школы, в сравнении с другими звеньями. Причиной невысокого качества знаний учащихся стали следующие: формальный характер контрольно-оценочной деятельности педагогов; неумение применять полученные теоретические знания на практике; низкий уровень развития мышления учащихся, неумение доказать утверждение и собственное мнение; путаница в понятиях; использование ученичеством нерациональных способов вычисления и тому подобное. В конце 50-х – начале 60-х гг. законодательные акты в общих чертах декларировали равноправие в изучении родного и русского языков.

Ключевые слова: школа, учреждение, образование, ученики, дети, успешность, количество, обучение, процесс, формализм.

УДК 94(477.7)

Чирко Б. В.,
кандидат историчних наук, доцент кафедри психології та суспільних наук, Академія муніципального управління (Україна, Київ), polina_nz@mail.ru

СТРУКТУРА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОРГАНІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХНЬОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПИТІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ (1920 – ПОЧАТОК 1930-Х РОКІВ)

Метою дослідження є аналіз структури та організації роботи спеціалізованих органів радянської влади в етнічній сфері. При підготовці публікації застосовувалися загальнонаукові методи досліджень в галузі історичної та етнологічної проблематики – принципи історизму та об'єктивності, а також конкретно-дослідницькі методи, зокрема, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний, статистико-аналітичний. В пропонуванні публікації показані основні етапи формування структури органів радянської влади із запровадження українізації та забезпечення національно-культурних, мовних і інших запитів національних меншин України, роль радянських, державних та партійних органів в утворенні системи національних адміністративно-територіальних одиниць, мережі національних освітніх на культурно-просвітних установ, запровадженні землеустрою в регіонах проживання національних меншин тощо. Автор приходить до висновку, що активна діяльність спеціалізованих органів влади в етнічній сфері у 1920-х роках відіграла позитивну роль в забезпеченні запитів етнічних груп України у розглядуваній період.

Ключові слова: органи власти, Відділ національних меншостей НКВС УССР, Центральна Комісія у справах національних меншостей при ВУЦВК, Рада національних меншостей наркомату освіти, національне районування, національна освіта, політика українізації, етнічні українці, національні меншини.

Поліетнічність, соціокультурна життєдіяльність різних етнічних спільнот – характерна риса та важливий компонент етносоціального процесу, який відбувався на теренах сучасної України протягом багатьох століть. Особливе місце в етнічній історії України займає масова колонізація Новоросії, а також інших регіонів Російської імперії вихідцями з Німеччини, Пруссії, Швейцарії, Австрії, Нідерландів, які почали переселятися з Європи у другій половині XVIII століття. З часів заснування в південних регіонах країни протягом десятиліть німецькі колонії сформувалися як своєрідне, самобутнє й яскраве явище в суспільному та соціально-господарському житті Російської імперії. В добу Українських демократичних революцій населення німецьких та менонітських колоній змушено було шукати шляхи до адаптації в межах аграрної та соціально-господарської політики урядів Центральної Ради, П. Скоропадського, С. Петлюри. З утвердженням радянської влади в Україні колоністи намагалися адаптуватися до реалій соціально-господарських та аграрних процесів, які виникали в рамках запровадження радянської економічної політики.

Як відомо, життєдіяльність етносів в величезній мірі залежить від політики державної влади, яка здійснюється в соціально-культурній, мовній та етнічній сферах. Особливу роль в формуванні такої політики відіграли рішення XII з'їзду РКП(б) (квітень 1923 року). Делегати з'їзду затвердили курс партії на запровадження політики коренізації. Здійснення політики коренізації, як офіційного курсу партії, покладалося на республіканські партійні організації. Основними напрямками політики коренізації визнавалися підготовка національних кадрів, утворення системи освіти з викладанням мовами етнічних груп, а також інші напрями державної політики в етнічній сфері. У відповідності до національного складу населення республіки в Україні політика коренізації набула форми українізації, а також заходів по забезпеченню освітніх, мовних та інших запитів національних меншин.